

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії та історії держави і права факультету № 1**

**РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни «Історія держави та права України»
обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (поліцейські)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 1
Протокол від 16.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
(протокол від 15.08.2023 № 9)

Розробники:

1. Завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 ХНУВС, кандидат історичних наук, доцент Логвиненко І.А.
2. Професорка кафедри теорії та історії держави і права факультету №1 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Загуменна Ю.О.
3. Доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 ХНУВС, кандидат історичних наук, доцент Іванов С.Ю.

Рецензенти:

1. Професор кафедри міжнародного та європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор Гавриленко О.А.
2. Завідувач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Холод Ю.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 3 Загальна кількість годин – 90 Кількість тем – 5	08 Право 081 Право перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	Навчальний курс - 1 Семестр - 1 Види контролю: екзамен
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
<p>Заочна форма навчання навчальним планом не передбачено.</p> <p>Денна форма навчання: Лекції – 14 годин; Семінарські заняття – 16 годин; Самостійна робота – 60 годин;</p> <p>Індивідуальна робота: Навчальним планом не передбачено – <u>1; 2</u> (кількість; № семестру)</p>		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія держави та права України» є ознайомлення здобувачів вищої освіти на прикладі України з історією виникнення і розвитку головних інститутів держави і права, формування розуміння закономірностей та напрямів їхнього розвитку. Здобувачі вищої освіти мають навчитися самостійно аналізувати як окремі нормативні акти, так і більш загальні державно-правові явища. Такі знання і навички сприятимуть кращому розумінню державно-правових реалій сучасності, сутності, негативних та позитивних сторін чинного права, а також допоможуть прогнозувати їхню подальшу еволюцію.

Вивчення дисципліни «Історія держави та права України» сприятиме становленню сучасного всебічно-розвинутого висококваліфікованого фахівця-юриста для Національної поліції України, здатного на достатньому рівні репрезентувати Національну поліцію у відносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та громадянами; формування правових знань у здобувачів вищої освіти та умінь аналізувати нормативно-правові акти та інші документи; вироблення навичок самостійного аналізу державно-правових явищ, умінь застосовувати отримані знання при оцінці конкретного державно-правового явища.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни «Історія держави та права України» є формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх працівників поліції знань, вмінь та навичок, які відповідають професійно-кваліфікаційним характеристикам основних посад працівників Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України та завданням, які ставляться перед

поліцією на конкретному етапі розвитку українського суспільства.

Міждисциплінарні зв'язки: Історія держави та права України тісно пов'язана з курсами «Історія України», «Всесвітня історія» «Історія держави та права зарубіжних країн», «Політологія», «Філософія права», «Теорія держави і права», «Конституційне право» тощо.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

1) *на поняттєвому рівні:* основи історико-правових та теоретико-правових положень, що стосуються виникнення, становлення, розвитку та функціонування держави і права; основи колишніх та сучасних юридичних понять і категорій.

2) *на фундаментальному рівні:* процеси виникнення та розвитку держави і права України, її типи та форми, особливості, притаманні державному ладу та соціальному устрою, правовим системам, головні джерела права на різних етапах історичного розвитку, еволюцію правового статусу населення;

3) *на практично-творчому рівні:* правові основи тлумачення норм права; форми і методи поширення історико-правових знань серед населення; форми та порядок надання правової допомоги громадянам.

вміти:

1) *на репродуктивному рівні:* відтворювати основні поняття та категорії дисципліни, наводити основні факти, що характеризують державно-правове життя народу України на різних етапах їхнього розвитку;

2) *алгоритмічному рівні:* довільно використовувати засвоєні знання для правильного формулювання складних юридичних понять і категорій з подальшим їх використанням при вивченні галузевих дисциплін; вірно тлумачити норми права; безпомилково застосовувати правові приписи при виконанні своїх службових повноважень;

3) *на евристичному рівні:* на основі засвоєння історичних знань про державно-правові явища вміти з наукових позицій давати їм правильну оцінку, розкривати їх дійсну сутність; знаходити шляхи розв'язання задач, що виникають у працівника поліції під час поширення правових знань серед населення, формування у громадян поваги до права і закону.

4) *на творчому рівні:* переосмислювати наявні знання стосовно нових фактів; адаптувати раніше отримані знання, вміння та навички до змінних умов та нестандартних ситуацій; самостійно вести науково-дослідницьку діяльність.

5) Програмні компетентності:

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері права.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 1.	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
	ЗК 3.	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

	ЗК 13.	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК 2.	Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.
	СК 8.	Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.
	СК 12.	Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.
	СК 13.	Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.
Результати навчання (РН)		
	РН-3	Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.
	РН-6	Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.
	РН-13	Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.
	РН-19	Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема № 1. Історія держави та права України як наука і навчальна дисципліна.

Предмет історії держави та права України як гуманітарної науки та навчальної дисципліни.

Місце історії держави та права України в системі гуманітарних наук та навчальних дисциплін.

Методологія викладу і вивчення. Основні теоретичні напрямки історико-правової науки. Сутність і походження держави і права. Типи державно-правового розвитку.

Періодизація курсу історії держави і права України, історіографія.

Тема № 2. Державність та право України у стародавній час.

Додержавні форми цивілізації на території сучасної України: розпад первіснообщинного ладу (причини, етапи).

Скіфські ранньодержавні утворення: Велика (VII-III ст. до н.е.) та Мала (Кримська) Скіфія (III ст. до н. е. - III ст. н.е.); джерела права (звичаєве право, правова думка). Основні риси права (державного, цивільного, кримінального, процесуального). Початкові форми рецепції права.

Формування та розвиток античних міст-держав у Північному Причорномор'ї кін. VII ст. до н.е. – перш. пол. VI ст. н.е. (загальна характеристика): поліси (Херсонес, Ольвія, Тіра, Пантікапей); Боспорське царство; міжнародно-правові стосунки; джерела права (звичаєве право, нормативні акти).

Основні риси державного права античних держав Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.): правовий статус населення (політи, неповноправне населення, раби); форми держав (устрій, правління, режим); органи державної влади та управління; судоустрій.

Монархія і республіка – форми правління рабовласницьких держав на території України. Реалізація принципів демократії у державно-правовому та суспільному житті античних полісів.

Тема № 3. Держава та право на українських землях періоду середньовіччя.

Утворення Київської держави: причини, передумови (друга пол. IX ст.).

Правовий статус населення (феодала, смерди, челядь, закупи, рядовичі, холопи, міське населення). Форми державного устрою та правління (ранньофеодальна імперія; палацово-доменіальна система управління; самоврядування); судоустрій.

Джерела права Київської держави: звичаєве право; нормативні акти (закони, збірки законів «Руська Правда»); нормативні договори; канонічне право; формування правової системи. Державно-правова думка: Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Митрополит Іларіон.

Джерела та основні риси державного права Русі у період роздробленості: причини роздробленості, її юридичне закріплення; правовий стан населення.

Форма державного устрою та правління, її особливості у Галицько-Волинському князівстві. Судоустрій. Взаємовідносини руських князівств та Золотої Орди. Вплив монгольського (золотоординського) права. Яса.

Правове становище українських земель під владою Польщі, Литви Речі Посполитої: ліквідація залежності від Золотої Орди; входження українських земель до складу іноземних держав та його правове закріплення; Кревська унія 1385 р., Городельська унія 1413, Люблінська унія 1569 р.

Джерела права українських земель (серед. XIV – серед. XVII ст.): звичаєве право; нормативні акти; збірки законів (Литовські статuti; джерела магдебурзького права); джерела канонічного права; правова думка в українських землях (С.Оріховський, З.Копистенський, М.Смотрицький, І.Вишенський, Й.Борецький, П.Могила, Й.Верещинський).

Державне право на українських землях у складі Польщі, Литви, Речі Посполитої (XIV – сер. XVII ст.): правовий стан населення (феодалі, феодално залежне населення, козацтво, міські стани, духовенство); адміністративно-територіальний устрій; органи державної влади; міське самоврядування; судоустрій.

Тема № 4. Держава та право України Нового часу.

Державне право України періоду формування національної козацької держави середини XVII ст.: правовий стан населення (селянство, міщанство, козацтво, шляхта); виборче право; державний устрій, форма правління, полково-сотенна система (визначення, структура, функції); режим; самоврядування (міст, Січі); судоустрій.

Міжнародно-правовий статус України у середині XVII ст.: правовідносини з Річчю Посполитою, Туреччиною, Молдовою, Валахією; правове оформлення протекторату Московської держави (Березневі статті, жалувані грамоти 1654 р.), історико-правові погляди на зміст та значення Переяславсько-Московського договору 1654 р.

Джерела права України періоду визвольних змагань середини XVII ст.: звичаєве право, основні риси звичаєвого козацького права, міжнародні угоди, нормативні акти (універсали), «старі» збірки законів, канонічне право, правова думка (Б. Хмельницький, А.Кисіль).

Державно-правовий статус України-Гетьманщини у складі Російської держави: правовий статус населення; форми державного устрою та правління; судоустрій; Слобідська Україна; Запорізька Січ.

Ліквідація української державності у складі Російської імперії основні етапи: I Малоросійська колегія, Правління гетьманського уряду, II Малоросійська колегія, ліквідація магдебурзького права; колонізація українських земель Російською імперією.

Державно-правовий статус українських земель у складі Оттоманської імперії (Кримського ханства): правовий статус населення; форми державного устрою та правління; судоустрій.

Основні джерела права України в другій половині XVII – третій чверті XVIII ст.: джерела права України-Гетьманщини у складі Російської імперії (звичаєве право, договірні статті, універсали, російське законодавство, «старі» збірки права, кодифікаційні акти, «Права за якими судиться малоросійський народ»), правова думка, діяльність першого екзильного уряду України-

Гетьманщини; джерела права в українських землях у складі Оттоманської імперії; правова думка (державно-правові погляди І.Мазепи, П.Орлика («Конституція» 1710 р.), Ф.Прокоповича, К.Розумовського, Я.Козельського, М.Драгоманова).

Державно-правовий статус українських земель у складі Речі Посполитої та Австрії (Австрійської імперії): правовий статус населення; форми державного устрою та правління; судоустрій.

Основні джерела права в українських землях наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.: джерела права в українських землях у складі Російської імперії; джерела права в українських землях у складі Речі Посполитої; джерела права в українських землях в складі Австрійської імперії; правова думка («Руська Правда» П.Пестеля; «Катехізіс» І.Котляревського, В.Тарновського, В.Лукашевича; «Історія Русів»; Кирило-Мефодіївське товариство та його програмні документи (В.Білозерський, М.Гулак, Г.Андрузький, М.Костомаров, Т.Шевченко, П.Куліш).

Систематизація права України XVIII - першої половини XIX ст.: інкорпорації, кодифікації (державні, приватні) права українських земель у складі Російської імперії («Собрание малороссийских прав», «Свод местных законов западных губерний», кодифікація Сперанського); кодифікація права в українських землях у складі Австрійської імперії (Терезіана).

Буржуазні політико-правові реформи на західноукраїнських землях. Основні зміни в праві (друга пол. XIX – поч. XX ст.): революція 1848 – 49 р.; основні джерела права; австрійські конституції 1848, 1849 та 1867 рр.; зміни в галузях права.

Джерела права в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX ст.: звичаєве право; джерела загальноросійського права (царські маніфести, укази, закони, Звід законів Російської імперії, коментовані збірки нормативних актів). Державне право українських губерній у складі Російської імперії (друга пол. XIX ст.): правовий стан населення; органи державної влади, самоврядування; судоустрій; військо.

Передумови, мета та основні напрямки державних реформ другої половини XIX ст. Причини та підготовка селянської реформи 1861 р. Юридичні акти селянської реформи. «Маніфест» від 19 лютого 1861 р. «Загальне положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності».

Земська реформа 1864 року. Міська реформа 1870 року. Судова реформа 1864 року. Нова система судових органів – мирові судді, з'їзди мирових суддів, окружні суди, судові палати, Сенат. Демократизація судоустрою і судочинства, запровадження суду присяжних, перебудова прокуратури, створення адвокатури, новий статус слідчих. Військова, фінансова, поліційна, шкільна, університетська реформи. Антиукраїнське законодавство: Валуєвський циркуляр 1863 року і Емський указ 1876 року. Контрреформи Олександра III та їх державно-політичні наслідки.

Основні напрямки розвитку державно-правової системи Російської імперії, особливості її функціонування в українських губерніях на поч. XX ст.: революція 1905-1907 років, Маніфест 17 жовтня 1905 р., Основні державні закони Російської імперії 1906 р.; правовий стан населення; виборче право; центральні та місцеві органи влади; органи самоврядування, запровадження земств на Правобережній Україні.

Основні напрямки розвитку державно-правової системи Австро-Угорської імперії, особливості її функціонування в західноукраїнських землях на поч. XX ст.: соціально-економічні перетворення; реформа виборчого законодавства – зміни в управлінні Галицьким сеймом; розвиток джерел права; правова думка (програми політичних партій).

Основні зміни в праві українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій в умовах I Світової війни: милітаризація державного апарату в українських землях у складі Російської імперії, Особливі наради, Союз міст, Земський союз, «Земгор», воєнно-промислові комітети; Головна Українська Рада; особливості окупаційної політики; цивільне, адміністративне, фінансове, трудове, кримінальне та кримінально-процесуальне право Росії та Австро-Угорщини воєнної доби.

Тема № 5. Держава та право України Новітнього часу.

Політико-правові зміни в Україні в умовах лютневої революції в Росії(лютий – листопад 1917 р.): падіння самодержавства; створення Тимчасового уряду; органи влади і управління в Україні; Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів; виникнення Центральної Ради, її політико-правові акти I та II Універсали; правові відносини Центральної Ради та Тимчасового уряду; Генеральний Секретаріат УЦР та його правовий статус.

Проголошення та державно-правова розбудова Української Народної Республіки (листопад 1917 – квітень 1918): III та IV Універсали, формування органів державної влади УНР; охоронні формування УНР доби Центральної Ради (цивільна та військова міліція; Вільне козацтво: «Статут Вільного козацтва», керівні органи, структура, компетенція); джерела права, правова думка, основні риси конституційного, цивільного, земельного, кримінального, процесуального права.

Проголошення та розбудова держави і права Української Держави (29 квітня – 14 грудня 1918 р.): джерела права, правова думка, основні риси державного, цивільного, земельного, кримінального, процесуального права; Державна варта (структура, компетенція, «Статут Української Державної варті»); армійські охоронні сотні, місцева міліція.

Проголошення та розбудова держави і права Радянської України (грудень 1917- квітень 1918 р.): основні риси державного права (I та II з'їзди Рад радянської України; будівництво радянських органів влади і управління; збройні сили; суд; надзвичайні органи влади і управління); джерела та основні риси цивільного, земельного, кримінального, процесуального права.

Відновлення та державно – правова розбудова УНР періоду Директорії (листопад 1918 – листопад 1920 р.): джерела права, основні риси конституційного, цивільного, земельного, кримінального, процесуального права. Уряд УНР в екзилі та його політико-правові рішення.

Проголошення та розбудова держави і права Західноукраїнської Народної Республіки: джерела права, основні риси конституційного (Українська Національна Рада, Державний Секретаріат ЗУНР, Відділ УНРади), цивільного, земельного, кримінального, процесуального права. Правоохоронні органи ЗУНР: органи прокуратури; народна міліція та державна жандармерія ЗУНР.

Державно-правова модель Української Соціалістичної Радянської Республіки: воєнний комунізм; джерела права, революційна законність та

особливості праворозуміння; основні риси конституційного, цивільного, земельного, кримінального, процесуального права.

Нормативно-правове закріплення входження Радянської України до складу Радянського Союзу: правове закріплення військово-політичного союзу УСРР з РРФСР та іншими радянськими республіками (договори 1 червня 1919 р., 28 грудня 1920 р.); Декларація та Договір про утворення СРСР 1922 р.; Конституція СРСР 1924 р.; правове становище України у складі СРСР.

Джерела права УСРР періоду нової економічної політики: зміни у радянській правовій доктрині; курс на революційну законність; перша кодифікація права УСРР, її причини, етапи, механізм; правові ідеї, покладені у підґрунтя кодифікації.

Правоохоронні органи України у період непу: положення про НКВС УСРР 1922 р.; організація, основні напрямки діяльності міліції України; «Правила проходження служби у робітничо-селянській міліції» 1923 р.; скасування республіканського НКВС; підпорядкування міліції органам ОДПУ; створення, структура та основні напрямки діяльності НКВС СРСР; прокуратура.

Джерела права УСРР у період завершення формування адміністративно-командної системи, тоталітарного режиму (30-ті рр. XX ст.): Конституції СРСР 1936 р. і УРСР 1937 р., закони, постанови з'їздів рад, Верховної Ради СРСР і УРСР, постанови ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР, постанови ЦК КП(б)У і РНК, підзаконні акти.

Конституційне право УСРР (30-ті рр. XX ст.): зміни в правовому стані селянства, робітників, інтелігенції; новий клас – номенклатура; державний устрій та форма державного правління; органи влади і управління за Конституцією УРСР 1937 р.; суд; правове закріплення командно-адміністративної системи управління, її основні риси; посилення ролі та одержавлення партійних органів.

Основні риси кримінального та кримінально-процесуального права УСРР (30-ті рр. XX ст.): посилення каральної спрямованості; поширення незаконних репресій; позасудові репресії; найвідоміші політичні процеси в Україні кінця 20-х – 30-х рр. XX ст. (Шахтинська справа, справа Промпартії, СВУ (Спілка визволення України), Українського національного центру та ін.).

Устрій та діяльність каральних органів УРСР у 1921-1939 рр.: органи державної безпеки, міліція, прокуратура, податкові органи, адвокатура, нотаріат УРСР в 1921-1939 рр.: нормативно-правове забезпечення; особливості діяльності; посилення репресивних рис у діяльності каральних органів в 30-х рр. XX ст.: діяльність позасудових репресивних органів; постанова «Про особливу нараду при НКВС СРСР»; утворення нових підрозділів НКВС в 30-ті рр.: органів по боротьбі з розкраданням соціалістичної власності, державтоінспекції, залізничної міліції.

Зміни у праві УРСР (1939-1941 рр.). Правові підстави приєднання західноукраїнських земель до УРСР.: законодавче оформлення приєднання західноукраїнських земель; правові характеристики їхньої радянзації.

Зміни у праві УРСР в умовах воєнного стану (1941-1946 рр.): джерела права; конституційне (створення надзвичайних органів державної влади та управління, утворення наркоматів закордонних справ та оборони УРСР (1944 р.); зміни в конституційних органах влади і управління; збройні сили; суд;

військові трибунали). Органи державної безпеки СРСР та УРСР в період другої світової війни (структура, нормативно-правове забезпечення, особливості діяльності).

Окупаційний режим, організаційні та політико-правові засади рухів опору в Україні під час другої світової війни: радянський рух опору, національний рух опору. Діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН). Спроба відновлення незалежної Української Держави. Проголошення «Акту відновлення державності» 30 червня 1941 року. Утворення Українського Державного Правління і Української Національної Ради. Створення та діяльність УПА (Українська повстанська армія) в 1942 – 1945 рр. Спроби відродити національну державу у Києві.

Основні риси права УРСР у повоєнні роки: джерела права, скасування воєнного стану основні риси конституційного права (правовий стан окремих категорій населення; продовження незаконних репресій; зміни в органах державної влади і управління; відновлення системи конституційних органів влади та управління; збройні сили; суд; правоохоронні органи; зміцнення тоталітарного режиму; діяльність органів радянської влади в західних областях України, боротьба з національним підпіллям), цивільне, трудове, кримінальне, процесуальне права УРСР у повоєнні роки.

Джерела права УРСР середини 50-х – середини 80-х років ХХ ст.: лібералізація суспільного життя та її вплив на гуманізацію права; Конституція УРСР 1978 року, її зміст; друга кодифікація права УРСР (причини, механізм, етапи, завдання); партійно-політичні акти.

Основні риси конституційного права УРСР середини 50-х – середини 80-х років: правовий статус громадян; курс на демократизацію та відновлення прав людини; «шестидесятники»; поширення руху за права людини і громадянина (дисиденти); законодавче підґрунтя приєднання Криму УРСР; правове становище України у складі СРСР; форма державного правління; часткова демократизація організації та діяльності органів влади і управління; реорганізація репресивних органів сталінського тоталітарного режиму; перебудова судової системи; посилення прокурорського нагляду; суперечливість, непослідовність процесу десталінізації.

Нормативно-правове закріплення процесу курсу на «перебудову» в СРСР та УРСР (сер. 80-х – 1991 рр.): джерела права (зміни і доповнення до Конституції СРСР 1977 та УРСР 1978 рр.; Закон «Про мови в УРСР»; Декларація про державний суверенітет УРСР від 16 липня 1990 року); розвиток правової думки в умовах багатопартійності; реформування цивільного та господарського законодавства.

Демократичні зміни у праві УРСР (сер. 80-х – 1991 рр.): конституційне право (розширення прав і свобод громадян; реформи державного апарату; визнання і реалізація принципу розподілу влади; проголошення державного суверенітету УРСР); господарське право (нормативна регламентація пошуку нових шляхів та методів господарювання, правове регулювання здійснення реформ в економіці).

Становлення та розбудова незалежної України, конституційно-правове та міжнародно-правове забезпечення (1991-2023 рр.): правове оформлення розпаду СРСР; проголошення реформи державного апарату; прийняття Конституції України 1996 р.; державна символіка; державна мова; джерела

національного права незалежної України; становлення поліджерельності права (Конституція України, конституційні закони, рішення Конституційного Суду, постанови і роз'яснення Верховного Суду, акти місцевого самоврядування тощо).

Вибори президента та політична криза 2004 р. в Україні. Політична криза 2013 – 2014 рр. «Євромайдан». Анексія Криму. Антитерористична операція. Операція об'єднаних сил. Президентські та позачергові парламентські вибори 2019 року.

Європейський вибір України та демократизація інституцій державної влади. Формування української моделі гендерної рівності: історична ретроспектива. Політична та економічна частини Угоди про асоціацію з ЄС. Конституційне закріплення євроінтеграційного курсу України. Процес імплементації правових норм ЄС до національного законодавства.

Реформування судової системи. Конституційний Суд, Верховний Суд України (1991-2017 рр.), Верховний Суд (з 2017 р.). Вищий антикорупційний суд України. Правоохоронні органи суверенної України. Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України, Прокуратура, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національна поліція України, Національне антикорупційне бюро України.

Національна гвардія України. Розбудова Збройних Сил України. Реформування української армії.

Основні напрямки розвитку національної правової системи України (1991-2023 рр.): цивільне, земельне, кримінальне, процесуальне право; генеза нових галузей права (муніципальне, аграрне, космічне право), правова думка.

Причини та передумови російсько-української війни. Зміни у праві України в умовах воєнного стану. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану. Діяльність правоохоронних органів в умовах воєнного стану.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні	Лабораторні	Самостійна робота	
Семестр № 1							
Тема № 1. Історія держави та права України як наука і навчальна дисципліна.	6	2	0	-	-	4	Екзамен
Тема № 2. Державність та право України у стародавній час.	14	2	0	-	-	12	
Тема № 3. Держава та право на українських землях періоду середньовіччя.	18	2	4	-	-	12	
Тема № 4. Держава та право України Нового часу.	18	2	4	-	-	12	
Тема № 5. Держава та право України Новітнього часу.	34	6	8	-	-	20	
Всього за семестр № 2	90	14	16	-	-	60	

4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Навчальним планом не передбачено

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література
Тема № 1: Історія держави та права України як наука і навчальна дисципліна.		
1.	Охарактеризувати місце історії держави та права	Основна:

	України в системі юридичних дисциплін.	7-9.
2.	Знати, та аргументовано пояснювати сутність і походження держави та права	Додаткова: 2,3,5,14,17,18,19,20,35.
3.	Відрізняти різні типи державно-правового розвитку.	
4.	Вміти пояснювати сутність і походження держави та права	
Тема № 2: Державність та право України у стародавній час.		
1.	З'ясувати, особливості формування та розвитку античних державно-правових утворень у Північному Причорномор'ї	Основна: 7-9. Додаткова: 2,3,5,14,17,18,19,20,35.
2.	Підготувати конспект питання «Основні риси процесуального права в античних державах Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.): форми та суб'єкти процесу; стадії процесу, види доказів».	
3.	Визначати відмінності у скіфський та сарматській державних моделях.	
4.	Знайти відповідь на питання: якими були правові передумови грецької колонізації Північного Причорномор'я?	
5.	Законспектувати основні етапи становлення кримінального права античних держав Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.): поняття злочину, його суб'єкти та об'єкти; види злочинів; мета та види покарань.	
Тема № 3: Держава та право на українських землях періоду середньовіччя.		
1.	Виділяти та характеризувати основні етапи становлення давньоруської держави.	Основна: 7-9. Додаткова: 2,3,4,5,14,17,18,19,20,23,27,28,29,35.
2.	Знати основні риси процесуального права Київської Русі: історичну форму процесу, стадії процесу, суб'єкти процесу, види доказів.	
3.	Яким чином на Русь вплинуло монгольське (золотоординське) право?	
4.	Вміти характеризувати джерела права українських земель (серед. XIV - серед. XVII ст.): звичаєве право; нормативні акти; збірки законів (Литовські статuti; джерела магдебурзького права).	
Тема № 4: Держава та право України Нового часу.		
1.	Вміти проводити компаративний аналіз правового становища українських земель у складі Австрійської та Російської імперій	Основна: 7-9. Додаткова:

2.	Проаналізувати міжнародно-правовий статус України у середині XVII ст.: правовідносини з Річчю Посполитою, Туреччиною, Молдовою, Валахією; правове оформлення протекторату Московської держави (Березневі статті, жалувані грамоти 1654 р.), історико-правові погляди на зміст та значення Переяславсько-Московського договору 1654 р.	2,3,4,5,8,14, 15,17,18,19, 20,22,33,34, 35.
3.	Підготуватись до обговорення питання «Державне право України періоду формування національної козацької середини XVII ст.».	
4.	На яких правових основах здійснювалися реформи 1860-х – 70-х рр.?	
5.	Охарактеризуйте основні зміни в праві українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій в умовах I Світової війни	
Тема № 5: Держава та право України Новітнього часу.		
1.	Підготувати доповідь на тему: «Конституційний процес в Україні»	Основна: 1-9.
2.	Підготуватися до обговорення проблеми: «Національна та більшовицька моделі української державності».	Додаткова: 1-7, 9-14, 16-21, 24-26, 30-32, 35.
3.	З'ясувати особливості адміністративного, фінансового, кримінального права УСРР (сер. 50-х – сер. 80-х рр.).	
4.	Охарактеризуйте основні напрямки розвитку національної правової системи України (1991-2023 рр.): цивільне, земельне, кримінальне, процесуальне право; генеза нових галузей права (муніципальне, аграрне, космічне право). Назвіть причини та передумови російсько-української війни. Які зміни відбулися у праві України в умовах воєнного стану?	
5.	Назвіть характерні риси становлення та реформування національної правоохоронної та правозахисної системи України (1991-2023 рр.). Охарактеризуйте особливості діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану.	
6.	Веб-квестове завдання: https://ukrainerevolution1917-1921.blogspot.com/	

5. Індивідуальні завдання

5.1.1. Теми рефератів

Навчальним планом не передбачено

5.1.2. Теми курсових робіт

Навчальним планом не передбачено

5.1.3. Теми наукових робіт

1. Форми та стадії юрисдикційного процесу в містах-державах Північного Причорномор'я.
2. Злочини та покарання в античних містах-державах Північного Причорномор'я.
3. Еволюція форм держав полісного типу Північного Причорномор'я.
4. Становлення та розвиток інституту покарання у Руській державі.
5. Охорона громадського порядку та боротьба зі злочинністю у Київській Русі.
6. Особливості судочинства в копних судах у XIV - першій половині XVII ст.
7. Злочини проти держави (За матеріалами III Литовського статуту).
8. Кримінальний процес в Україні у середині XVII – XVIII ст.
9. Особливості процесуального права Великого князівства Литовського на українських землях (друга половина XIV – друга половина XVI століть).
10. Магдебурзьке право як джерело кодифікації українського права (XVIII - початок XIX ст.).
11. Правовий статус жінки за магдебурзьким правом.
12. Еволюція правового статусу селянства у контексті реалізації реформи 1861 року.
13. Охоронні формування УНР доби Центральної Ради.
14. Гетьманат в Українській державі: сутність та особливості.
15. Акт злуки УНР та ЗУНР: історико-правовий аналіз.
16. Репресивно-каральна система в Україні 30-50-х рр. XX ст.: історико-правовий аналіз.
17. Правовий статус Криму у 20-х рр. XX ст.
18. Становлення та розвиток національної правоохоронної системи незалежної України.
19. Роль Національної поліції у забезпеченні прав людини в Україні.
20. Проблеми гендерної рівності в Україні та можливі шляхи їх вирішення: історико-правовий аспект.

6. Методи навчання

Формування знань, вмінь та навичок забезпечується поєднанням лекційних та семінарських занять з виконанням індивідуальних завдань та

завдань для самостійної підготовки.

Мультимедійні лекції.

На семінарських заняттях з дисципліни використовуються методи навчання: коротке пояснення, аналізу, тренування здобувачів вищої освіти для придбання ними навичок у правильному розумінні державно-правових явищ та складних юридичних понять.

Самостійна робота за кожною темою передбачає вивчення, згідно з переліком, навчальної літератури, що додається до навчальної програми дисципліни та матеріалами лекційного фонду.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль

1. Предмет, метод і завдання курсу історії держави та права України.
2. Періодизація історії держави та права України.
3. Кочові народи залізного віку на теренах України та їх форми державних утворень.
4. Формування та розвиток античних державно-правових утворень у Північному Причорномор'ї наприкінці VII ст. до н.е. – у п. пол. VI ст. н.е. (загальна характеристика).
5. Правовий статус населення в античних державах Північного Причорномор'я.
6. Форми державного правління та органи влади й управління античних держав Північного Причорномор'я.
7. Основні риси права в античних державах Північного Причорномор'я.
8. Скіфські ранньодержавні утворення (виникнення, органи влади та управління, правові звичаї).
9. Причини та передумови виникнення державності у східних слов'ян.
10. Суспільно-державний лад Київської Русі: органи влади та категорії населення.
11. Джерела права Київської Русі.
12. Руська правда: походження, списки, редакції.
13. Теорії походження державності у східних слов'ян.
14. Злочини та покарання у праві Київської Русі.
15. Основні риси кримінального права за Руською Правдою.
16. Суд та процес у Київській Русі.
17. Особливості розвитку князівств Русі у період феодальної роздробленості.
18. Галицько-Волинське князівство: особливості державного устрою та суспільного ладу.
19. Галицько-Волинське князівство: джерела та основні риси права.
20. Особливості входження українських земель до складу Великого князівства Литовського.
21. Суспільно-державний лад, право українських земель у складі Польського королівства, Речі Посполитої.

22. Джерела та основні риси права в Україні у XIV- до сер. XVII ст.
23. Державні унії Польщі та Литви. Їх наслідки для України.
24. Військово-адміністративна організація Запорізької Січі.
25. Правові звичаї запорізького козацтва. Особливості статусу реєстрових козаків.
26. Гетьманщина, як перша національна незалежна держава на теренах України.
27. Гетьманщина: джерела права та особливості правової системи.
28. Міжнародно-правовий статус України у середині XVII ст.
29. Переяславська Рада та Березневі статті 1654 р.: історико-правові погляди на зміст і значення цього договору.
30. Основні соціальні стани в українських землях під час литовсько-польської доби та особливості їх правового положення.
31. Гетьманські статті – юридичне оформлення правовідносин України з Московією у другій половині XVII ст.
32. Конституція Пилипа Орлика 1710 р.
33. Наступ російського абсолютизму на українську державність, ліквідація автономії у XVIII ст.
34. Джерела і пам'ятки права в Україні у XVIII – на початку XIX ст. Спроби кодифікації.
35. Основні риси права в Україні у XVIII – на початку XIX ст.
36. Джерела права в українських губерніях Російської імперії у др. пол. XIX ст.
37. Литовські статuti як основне джерело право в українських землях у XVI – I пол. XVII ст.
38. Суспільно-політичний лад і право на Правобережжі та західноукраїнських землях у XVIII ст. Включення правобережних та південних українських земель до складу Росії.
39. Суспільно-політичний лад та право західноукраїнських земель в складі Австрійської імперії (друга половина XVIII - першій половині половині XIX ст.).
40. Загальна характеристика ліберальних реформ 60-70-х рр. XIX ст. на українських землях у складі Російської імперії.
41. Селянська реформа 1861 р. в Україні.
42. Земська та міська реформи: особливості їх проведення в Україні у II пол. XIX ст.
43. Ідея державності у програмах перших українських політичних партій наприкінці XIX – на початку XX ст.
44. Військова реформа 1874 – 1883 рр.
45. Поліцейська реформа другої половини XIX ст.
46. Судова реформа 1864 р. в Україні.
47. Загальна характеристика контрреформ 80-90 рр. XIX ст. на українських землях у складі Російської імперії.
48. Джерела та пам'ятки права, що діяли в українських землях в складі Російської імперії у другій половині XIX ст.

49. Основні риси права в українських землях в складі Російської імперії у другій половині XIX ст.
50. Революційні події 1848-1849 рр. в Австрійській імперії, їх вплив на державно-правове життя в Західній Україні.
51. Особливості державно-правового розвитку західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської імперії в другій половині XIX – на початку XX ст.
52. Державно-правова думка в Україні у другій половині XIX ст.: М. Костомаров, В. Антонович, М. Драгоманов.
53. Революція 1905 – 1907 рр. та зміни у державному праві Російської імперії.
54. Столипінські реформи. Їх особливості в Україні.
55. Суспільно-політичні рухи у Наддніпрянській Україні XIX ст. та ідея української державності.
56. Еволюція прав жіноцтва в Україні: від Київської Русі до сучасності.
57. Діяльність депутатів від українських земель в державній Думі.
58. Особливості організації системи правоохоронних органів в УРСР (1945 – 1991 рр.).
59. Зміни в суспільно-політичному ладі України в ході революції 1905-1907 рр.
60. Радянсько-польська війна 1920 р. та її вплив на долю українських земель.
61. Конституція України 1996 року: загальна характеристика.
62. Україна у березні – жовтні 1917 року: боротьба за владу.
63. Організація та діяльність Центральної Ради (березень-листопад 1917р.).
64. Створення Української Народної Республіки (УНР).
65. Проголошення незалежності УНР. Брестська угода.
66. Універсали Центральної Ради та їх характеристика.
67. Держава і право України періоду гетьманату П.Скоропадського.
68. УНР за часів Директорії.
69. Західноукраїнська Народна республіка – ЗУНР.
70. Ствердження більшовицької форми державності. Політика «воєнного комунізму» в Україні.
71. НЕП в Україні: причини, сутність, наслідки.
72. Особливості державно-правового ладу УСРР у 1920-х рр.
73. Нормативно-правове закріплення входження Радянської України до складу Радянського Союзу.
74. Формування тоталітарного режиму в УСРР 1930-х рр. Ознаки радянського тоталітаризму.
75. Конституція УРСР 1929 р. Основні риси права України 1920-тих років.
76. Західноукраїнські землі в складі іноземних держав у 20-30-х рр. XX ст. Їх державно-правове життя.
77. Радянське законодавство щодо суцільної колективізації сільського господарства як доказ штучного характеру Голодомору 1932 – 1933 рр.

78. Сталінські репресії і терор: деформація правоохоронної системи у 1930-х рр.

79. Основні причини поразки проукраїнських сил у Національно-демократичній революції 1917 – 1921 рр.

80. Українське питання напередодні та на початку Другої світової війни. Приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР.

81. Зміни в органах влади і управління УРСР в період Другої світової війни.

82. Спроби відродження української державності та національний рух опору в Україні у 1941 – 1945 рр.

83. Нацистський окупаційний режим в Україні.

84. Доба відлиги. Спроби деєсталінізації та демократизації радянської влади в Україні.

85. Перебудова та зміни у державно-правовому розвитку УРСР (1985 – 1991 рр.).

86. Становлення та розбудова незалежної України у 1991 – 1996 рр.

87. Україна та розпад СРСР. Біловезькі угоди.

88. Європейський вибір України та демократизація інституцій державної влади.

89. Особливості організації системи правоохоронних органів в Україні. Реформа Національної поліції.

90. Особливості державно-правового розвитку України на сучасному етапі. Зміни у праві в умовах воєнного стану.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе поточний та підсумковий контроль.

Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути екзамени (комплексні екзамени); тести.

Поточний контроль. До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських занять;
- якості виконання самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти (далі – здобувач) знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські); самостійна робота (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, виступи на наукових конференціях,

семінарах та інше). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\begin{array}{l} \text{Загальна кількість} \\ \text{балів (перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} = \left(\begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{навчальних занять} \\ \text{за семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{самостійної} \\ \text{роботи за} \\ \text{семестр} \end{array} \right) / 2 * 10$$

Підсумковий контроль. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. **Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку, екзамену) обов'язкова.** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (залік, екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (екзамен, залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить **50**.

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру, та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку).

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Загальна кількість балів} \\ \text{(перед підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Кількість балів за} \\ \text{підсумковим контролем} \end{array}$$

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (екзамен, залік) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену чи заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівники.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної} \\ \text{дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{за поточний} \\ \text{семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Підсумкові бали за} \\ \text{попередній} \\ \text{семестр} \end{array} : 2$$

Вимоги кафедри теорії та історії держави і права щодо діяльності здобувачів вищої освіти наступні:

Робота під час навчальних занять	Самостійна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 4 позитивних оцінок	Підготувати цільовий виступ, підготувати конспект за темою самостійної роботи.	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка	
		Оцінка	Пояснення
97-100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою
94-96			
90-93	Добре («зараховано»)	B	«Дуже добре» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якість виконання більшості з них оцінена числом балів, близьким до максимального, робота з двома-трьома незначними помилками
85-89			
80-84		C	«Добре» - теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якість виконання жодного з них не оцінена мінімальним числом балів, деякі вати завдань виконані з помилками, робота з декількома незначними помилками, або з однією-двома значними помилками
75-79			
70-74	Задовільно («зараховано»)	D	«Задовільно» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не носять істотний характер, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчати навчальних завдань виконана, деякі з виконаних завдань містять помилки, робота з трьома значними помилками
65-69			

60-64		E	«Достатньо» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи несформовані, частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана або якість виконання деяких з них: оцінена числом балів, близьким до мінімального, роботам що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки
40-59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано, або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
21-40			
1-20			
		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно, необхідні практичні навички роботи не сформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10.Рекомендована література

Основна:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
5. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України у чинній редакції від 31.03.2023 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

6. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

7. Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / [М. Ю.Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко]; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. 890 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/>.

8. Історія держави і права України: підручник / за ред. О. М. Бандурки, Х.: ХНУВС, 2019. 448 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua> .

9. Історія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навчальних закладів / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О.М. Головка та ін.; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2018. 616 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua>.

Додаткова:

1. Бандурка О. М., Греченко В. А. Міліція в Україні в період посилення тоталітарного режиму (1931–1941 рр.): історико-правове дослідження: [монографія]. Харків : Золота миля; Панов, 2020. 444 с. URL: <https://www.researchgate.net/>.

2. Борисова О. В. Історія української державності : підручник : у 2 т. Т. 1 : Давні часи. Середньовіччя. Нова доба / О. В. Борисова, А. О. Климов ; МОН України ; Луганськ. нац. аграр. ун-т. Київ : Кондор, 2018. 344 с. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/>.

3. Борисова О. В. Історія української державності : підручник : у 2 т. Т. 2 : 1917 - 2017 рр. / О. В. Борисова, А. О. Климов ; М-во освіти і науки України ; Луганськ. нац. аграр. ун-т. Київ : Кондор, 2018. 463 с. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/>.

4. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.) : навч. пос. для студентів вищ. навч. закладів. Львів : Вид. центр Львівського нац. ун-ту, 2013. 904 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>.

5. Бурдін М., Гавриленко О., Коцан І., Логвиненко І. Історія держави і права України: практикум. Х.: ФОП Бровін, 2017. 444 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1973>.

6. Верстюк В. Союз Пилсудського - Петлюри в історії боротьби за українську державність. *Український історичний журнал*. 2020. № 2. С. 4-21. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/>.

7. Вільховий Ю.В. Історичні віхи української державності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*: офіц. вид. / засн. М-во юстиції України. 2015. № 8. С. 42-46. URL: <http://lib.univd.edu.ua>.

8. Видатні жінки української історії. Біографічні нариси на тлі історичних подій. Кн. 1 : X - XVIII ст. / [Сергій Петрович Сегеда]. Київ : Балтія-Друк, 2020. 264 с. URL: <https://historybooks.com.ua/>.

9. Винницький. М. Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. [пер. з англ. Романа Ключка]. Львів : Вид-во Старого Лева, 2021. 554 с. URL: <https://chtyvo.org.ua/>.

10. Гайдучий П. І. Не забуті реформи в Україні, 1991-2017. Київ : [ТОВ «ДКС-центр»], 2017. 852 с. URL: <http://base.dnsgb.com.ua/>.

11. Гай-Нижник П. Акт злуки УНР та ЗУНР: втілення і крах ідеалу Соборної України. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/>.

12. Гай-Нижник П. IV Універсал Української Центральної Ради – проголошення незалежності УНР. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/>.
13. Дорошко М. Історія України : знакові події та особистості. Київ : ТОВ «ОСНОВА-ПРИНТ ПЛЮС», 2021. 472 с. URL: <https://lib.itc.gov.ua/>.
14. Єрмолаєв В. М. Історія держави і права України : підручник. Харків : Право, 2021. 472 с. URL: <http://catalog.puet.edu.ua/>.
15. Єрмолаєв В. Про форму правління та державний режим Гетьманщини часів Б. Хмельницького (до 365-річниці Національної революції 1648 р.). *Вісник Академії правових наук України*: зб. наук. пр. / засн. Президія Акад. правових наук Укр. 2012. № 4. С. 75-92. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua>.
16. Іванченко Р. П. Історія без міфів : бесіди з історії української державності : навч. посіб. для ВНЗ. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, [2014]. 624 с. URL: <https://www.yakaboo.ua/>.
17. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.; за ред. В.М. Щербатюка. Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. 496 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/>.
18. Історія держави і права України : підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін. ; за ред. В. Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків : Право, 2019. 552 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/>.
19. Історія держави і права України. [Текст] : акад. курс : підруч. / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко ; ЛНУ ім. І. Франка. Київ : Ін Юре, 2015. 808 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/>.
20. Історія держави та права України. [Текст] : навч. посіб. / Г. І. Трофанчук. - 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 568 с. URL: <https://jurkniga.ua/>.
21. Історія держави і права України (1991-2019 роки): навчальний посібник/ за заг. ред. доктора юрид. наук, професора, академіка Національної академії правових наук Бандурки О.М. Харків: Майдан, 2019. 344 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/>.
22. Кондратюк О.В. Державно-правовий статус українців у Російській імперії (XVIII-XIX ст.ст.). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична: зб. наук. праць / засн. Львів. держ. ун-т внутр. справ. 2014. № 2. С. 3-13. URL: <https://scholar.google.com.ua>.
23. Київська Русь: пам'ятки права (X–XIII ст.): тексти, переклади, коментарі. [Текст] : навч. посіб. / Нац. акад. прав. наук України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв. Харків : Право, 2020. 224 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/>.
24. Луцький М. Правовий аспект Акта злуки УНР та ЗУНР. *Науково-інформаційний вісник «Право»*. 2014. № 9. URL: <http://iful.at.ua/NIV-9-2014/6.pdf><http://iful.at.ua/NIV-9-2014/6.pdf>.
25. Мельник І. Дві листопадові революції у Львові – 1848 і 1918. URL: <http://zbruc.eu/node/14875>.
26. Офіцинський Р. А. Історія УПА. [худ.-оформ. Є. В. Вдовиченко]. Харків : Орбіта. 2021. 128 с. URL: <https://www.library.cv.ua/>.
27. Петровський М. Н. Історія України в документах і матеріалах. Київська Русь і феодальні князівства XII-XIII століть. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 310 с. URL: <https://www.yakaboo.ua/>.

28. Подволоцький А. Правдива історія Київської Русі: про що мовчать підручники історії . Харків : Аргумент Принт : [Віват], 2014. 351 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>.
29. Ричка В. Київська Русь : влада і спільнота (Біля витоків державності). *Голос України*. 2015. 25 бер. (№ 53). С. 12. URL: <https://luki.kyiv.ua/>.
30. Семків В. Методологічні аспекти історико-правової доктрини української державності. *Право України*. 2020. № 1. С. 41-51. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/>.
31. Стефанчук Р. Традиція безперервності української державності. *Право України*. 2021. № 9. С. 12-21. URL: <https://pravoua.com.ua/>.
32. Томенко М. Україна: історія конституції : навч. посіб. Київ : Генеза. 2015. 144 с. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/>.
33. Чухліб Т. В. Донеччина та Луганщина – козацькі землі України (XVI - XVIII ст.) ; НАН України [та ін.]. [Київ] : [Вид. Олег Філюк], 2017. 117 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>.
34. Шевчук В. О. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI-XVIII ст. : у 2 кн. Кн. 2. Київ : Кліо, 2019. 1120 с. URL: <https://nashformat.ua/>.
35. Шигаль Д. А. Історія держави і права України. [Текст] : посіб. для підгот. до іспиту. Харків : Право, 2018. 252 с. URL: <https://jurkniga.ua/>.

Інформаційні ресурси в інтернеті:

1. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>.
2. Наукова бібліотека Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» URL: <https://library.nlu.edu.ua/>.
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>.
4. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.
5. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>.
6. Харківська державна наукова бібліотека імені В.Г. Короленка URL: <https://korolenko.kharkov.com/>.